

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Історичний факультет

Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота

(магістра)

з теми

Шляхи дипломатичного врегулювання територіальних
проблем в Італії на Віденському конгресі 1814–1815 рр.

Виконав: студент 2 курсу,

Ist1-M19

спеціальності

014 Середня освіта (Історія)

Щербань Р. П.

Керівник Степанков В. С., доктор
історичних наук, професор

Рецензент Стецюк В. Б., кандидат
історичних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Історіографія проблеми	8
1.2. Огляд джерельної бази	14
1.3. Методологічні засади дослідження	16
РОЗДІЛ II. ОБГОВОРЕННЯ НА ВІДЕНСЬКОМУ КОНГРЕСІ ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН В ІТАЛІЇ ВНАСЛІДОК НАПОЛЕОНІВСЬКИХ ВІЙН	18
2.1. Територіальний статус Апеннінського півострова як безпосередня сфера зіткнення геополітичних інтересів провідних європейських держав	18
2.2. Виникнення серед учасників Віденського конгресу дискусій щодо подальшої долі П'ємонту, Сардинського королівства та Генуї	23
2.3. Процес обговорення очільниками союзних держав питання про політичне становище герцогств Парми й Тоскани	30
РОЗДІЛ III. ЗМІЩЕННЯ ВЛАДИ ГАБСБУРГІВ У ПІВНІЧНІЙ ІТАЛІЇ ТА ПОВЕРНЕННЯ ПАПІ РИМСЬКОМУ ВТРАЧЕНИХ ВОЛОДІНЬ ВНАСЛІДОК УХВАЛ КОНГРЕСУ	35
3.1. Реалізація політичних устремлінь Австрійської імперії на півночі Італії	35
3.2. Успішний захист папським легатом Консальві інтересів Святого Престолу на засіданнях Віденського конгресу	45
РОЗДІЛ IV. ВИРОБЛЕННЯ УЧАСНИКАМИ ВІДЕНСЬКОГО КОНГРЕСУ АЛГОРИТМУ РОЗВ'ЯЗАННЯ «НЕАПОЛІТАНСЬКОЇ ДИЛЕМИ»	55
4.1. Спроби налагодження дипломатичного діалогу між офіційними колами Австрійської імперії та королем Неаполя Мюратом	55
4.2. Окреслення політичних орієнтирів держав-союзниць у розв'язанні ситуації на півдні Апеннінського півострова	60

4.3. Розгром неаполітанського війська, остаточне повалення режиму Мюрата й повернення королівського престолу Фердинанду IV	69
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	84

ВСТУП

Актуальність теми. Початок ХІХ ст. ознаменувався для Італії важливими змінами в суспільно-політичній сфері. У першу чергу завершився тривалий період наполеонівського володарювання (1805–1814 рр.), протягом якого італійці зуміли частково подолати територіальну роздробленість своєї батьківщини. Французька адміністрація, Цивільний кодекс Франції, котрий діяв на території Апеннінського півострова, та налагоджена податкова система безпосередньо сприяли подоланню політичної відокремленості багатьох італійських герцогств, призвели до жорсткої централізації державної влади, що, своєю чергою, відчутно позначилось на справі ліквідації сепаратистських тенденцій, зокрема в Неаполітанському королівстві.

Після укладення 11 квітня 1814 р. Фонтенблоського договору Італія мимохіть опинилася в центрі уваги Росії, Великої Британії та Австрії як важливий форпост поширення їхніх владних повноважень у Південному Середземномор'ї. Водночас населення країни болюче сприйняло сам факт відречення Наполеона від престолу, тому що відтепер переважна більшість італійців зобов'язувалась або повернутись до традиційних підвалин минулого суспільства, або власноруч сформувати нову модерну парадигму суспільно-політичного життя Апеннінського півострова.

У зв'язку з цим пошук великими державами Центрально-Східної та Західної Європи шляхів дипломатичного врегулювання територіальних проблем в Італії на Віденському конгресі 1814–1815 рр. набуває виняткової актуальності. Він слугує наочним прикладом для демонстрування неабиякої зацікавленості сторонніх осіб у врегулюванні повоєнної ситуації в абсолютно чужій для них країні. Ця важлива обставина підкреслює деяку суголосність становища постнаполеонівської Італії й сучасної України.

Значимість дослідження полягає також у тому, що воно не лише комплексно виокремлює наслідки відвертого ігнорування багатьма європейськими монархами ролі італійського націоналізму в процесі розбудови державності, а й звертає увагу на можливу небезпеку перетворення його на знаряддя боротьби проти цінностей

демократії під прикриттям захисту інтересів нації. Подібна модель розвитку Італії має стати пересторогою для України, адже в умовах політичної нестабільності та економічної кризи у нашій державі, як показує досвід, не виключена можливість активізації й зростання впливу в суспільстві сторонніх (переважно проросійських) політичних сил. Зрештою, в українській історіографії проблематика дослідження ще не знайшла належного висвітлення.

Об'єкт дослідження становить суспільно-політичний розвиток Італії після позбавлення Наполеона влади над Французькою імперією.

Предметом дослідження є пошук європейськими державами-союзницями шляхів дипломатичного врегулювання важливих територіальних проблем в Італії на Віденському конгресі 1814–1815 рр.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з вересня 1814 р. до 9 червня 1815 р. Нижня межа зумовлена початком роботи Віденського конгресу, а верхня пов'язана з підписанням Комісією восьми держав Заключного або Генерального акта, що підсумував результати цієї загальноєвропейської конференції. Водночас для з'ясування обставин виникнення територіальних проблем на Апеннінському півострові автору інколи доводилося виходити за рамки задекларованої нижньої хронологічної межі, звертаючись до подій, котрі передували скликанню в столиці Австрійської імперії міжнародного конгресу.

Географічні межі дослідження визначаються теренами Італії та Австрії.

Мета роботи полягає в тому, щоб на підставі аналізу опублікованих джерел та історіографічного доробку дослідників охарактеризувати увесь процес пошуку європейськими державами шляхів дипломатичного врегулювання територіальних проблем в Італії на Віденському конгресі 1814–1815 рр.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних **завдань**:

– проаналізувати стан історіографічного вивчення проблеми, оцінити рівень репрезентативності джерельної бази дослідження та обґрунтувати методологічні засади роботи;

– висвітлити обговорення на Віденському конгресі політичних змін в Італії внаслідок наполеонівських війн;

– з’ясувати основні причини зміцнення влади Габсбургів у Північній Італії та охарактеризувати процес повернення Папі Римському його втрачених володінь внаслідок ухвал конгресу;

– на основі аналізу джерел простежити вироблення учасниками Віденського конгресу алгоритму розв’язання «неаполітанської дилеми».

Методи дослідження. У процесі виконання роботи було використано цілий комплекс як загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія), так і спеціально-наукових методів історичного пізнання (ретроспективний та історико-порівняльний, історико-типологічний, проблемно-хронологічний).

Наукова новизна дослідження визначається постановкою і опрацюванням актуальної та малодослідженої теми.

Вона полягає в тому, що:

– зроблено аналіз історіографічного доробку і опублікованих джерел з теми дослідження;

– з’ясовано роль Австрійської імперії в утворенні Ломбардо-Венеційського королівства;

– проаналізовано дипломатичну риторику представника Папи Римського на Віденському конгресі.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані при підготовці текстів лекцій з навчальних курсів «Нова історія країн Європи та Америки у 1815–1918 рр.», «Політична історія зарубіжних країн» (для студентів-політологів) тощо на історичному факультеті Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Також матеріали роботи стануть у нагоді при написанні студентських есе, рефератів, курсових, бакалаврських та дипломних робіт.

Апробація результатів дослідження відбувалася під час його обговорення на засіданнях кафедри всесвітньої історії Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка й виголошення доповіді на «Других Полтавських студентських наукових читаннях зі всесвітньої історії» (м. Полтава, 17 листопада 2020 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в двох статтях, розміщених у наукових збірниках.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Наукова робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків (всього – 80 сторінок), списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг дослідження складає 96 сторінок. Прикінцевий список використаних джерел та літератури нараховує 220 позицій (найменування українською, російською, англійською, французькою та італійською мовами).

ВИСНОВКИ

Важливим елементом кропіткої роботи Віденського конгресу 1814–1815 рр. було врегулювання невирішених внаслідок повалення наполеонівського режиму територіальних проблем в Італії. Всупереч власній волі вона потрапила в силове поле особистісних прагнень європейських монархів, насамперед Габсбургів, котрі нібито прагнули «реконструювати» Західну Європу, виходячи лише з принципів легітимізму (законності), проте насправді щосили намагалися розширити власну сферу зовнішньополітичного впливу, зокрема на Апеннінському півострові.

Зважаючи на це, в результаті дослідження зроблено такі загальні висновки:

1. Аналіз історіографічного доробку зарубіжних дослідників показав повну відсутність наукових праць, безпосередньо присвячених вирішенню учасниками Віденського конгресу територіальних проблем в Італії. Зокрема, стало відомо, що зарубіжні спеціалісти з історії дипломатії постнаполеонівської Європи свою увагу головно зосереджують на «класичних» сюжетах Відня – польсько-саксонському питанні, долі німецьких князівств і передумовах виникнення Священного союзу. Попри це італійська проблематика все ж присутня в їхніх дослідженнях, проте як допоміжна складова, наочний приклад несправедливих рішень конгресу. Така ж ситуація спостерігається в італійській історіографії, де головний акцент помітно зміщується в сторону представлення у Відні інтересів Польщі, Саксонії, Франції та Швейцарії. Пояснення такої тенденції вкрай просте: в Італії історично склалась велика кількість крихітних герцогств (до прикладу, Парма, П'яченца, Гвасталла), вивчення яких ускладнене пошуком відповідних джерел.

Що стосується останніх, то «італійське питання» на Віденському конгресі добре відображено в історичних документах. Опубліковані джерела вирізняються своєю репрезентативністю. Загалом їх можна поділити на 4 групи, що включають документи дипломатичного характеру (міжнародні угоди, ноти, пам'ятні записки, меморандуми, протоколи засідань, комюніке тощо), мемуари, офіційну і приватну кореспонденцію, а також періодичну пресу.

2. Підписання Паризького мирного договору від 30 травня 1814 р. призвело до переоцінки державами-союзницями територіального статусу Італії, що одразу ж перетворилась для європейських монархів на розмінну монету. Укладена угода, з-поміж іншого, передбачала приєднання австрійських Нідерландів до Голландії, замість яких Габсбургам було обіцяно області Венецію та Ломбардію. Зважаючи на доволі сприятливі обставини, австрійський канцлер Меттерніх швидко взявся розплутувати клубок італійських суперечностей (територіального, економічного й політичного характеру). Вважаючи Північну Італію виключно сферою власних інтересів, Габсбурги прагнули не допустити інші країни, зокрема Росію, Францію та Іспанію, до участі у вирішенні проблем Апеннінського півострова.

Крім того, в підпорядкуванні Австрійської монархії фактично знаходились всі держави Центральної Італії, якими правили монархи, що належали до династії Габсбургів: герцогинею Гвасталли стала донька володаря Австрії Луїза Фредеріка Марія Габсбурзька, в Моденському герцогстві й Тосканському князівстві престол зайняли відповідно Франческо IV д'Есте та Фердинанд Лотаринзький, племінник австрійського монарха. Князь Меттерніх домігся також особливого права тримати військові гарнізони в декількох містах Папської області.

Особлива увага на конгресі була приділена статусу Пармського герцогства. Тут зіткнулися інтереси дому іспанських Бурбонів, яких підтримувала Франція, й Габсбурзької монархії. Ця територія за договором, укладеним у квітні 1814 р. між союзними державами та Наполеоном у замку Фонтенбло, повинна була перейти в управління колишньої імператриці Франції. До наполеонівських походів Пармою безпосередньо володіла бічна гілка іспанських Бурбонів. Однак в цьому випадку Австрія зовсім не дотрималась принципу законності. Незважаючи на наполегливі вимоги іспанських послів повернути герцогство дочки короля Карла IV, колишній правительці Етрурії, Меттерніху все ж таки вдалося закріпити довічне володіння Пармою за Марією Луїзою, дружиною Наполеона.

Як було з'ясовано в процесі наукового дослідження, політична кон'юнктура Віденського конгресу посприяла введенню абсолютистськими урядами багатьох митних тарифів, котрі всіляко сковували торгівлю та підприємницьку діяльність.

Наприклад, у Сардинському королівстві перші кроки відновленої тут Савойської династії ознаменувались запровадженням на початку листопада 1814 р. високого митного тарифу на важливі промислові вироби. У січні 1815 р. були встановлені нові, більш високі тарифи на вироби із заліза, на шерстяні, лляні, бавовняні й інші тканини, на вина та зерно.

Митні бар'єри перешкоджали не лише зовнішній, але і внутрішній торгівлі між окремими областями держави – Лігурією, Савойєю і П'ємонт. Економічне становище Сардинського королівства (як і багатьох інших областей півночі Італії) відчувало на собі в перші роки європейської Реставрації також негативний вплив багатьох прогресивних законів, прийнятих в наполеонівський період. У П'ємонті був скасований перш за все Цивільний кодекс Наполеона від 21 березня 1804 р., і замість нього уряд вирішив відновити архаїчне законодавство 1770 р. Дворянство й духовенство отримували фінансові та юридичні пільги, надзвичайно активного поширення набув непомізм, великі грошові суми знову потекли у вигляді пенсій, компенсацій та нагород в руки аристократії.

3. Посилення зовнішньополітичного впливу Австрійської імперії визначало напрям пошуку союзними державами шляхів розв'язання «італійського питання» на Віденському конгресі. Цей основоположний чинник значною мірою регулював співвідношення апологетів та противників розширення сфери інтересів Австрії в Італії, конкретні заходи її дипломатів. Прагнучи укріпити свою монаршу владу на півночі Апеннінського півострова, Габсбурги абсолютно не врахували наявності відцентрових сил, котрі втілились у прагненнях провідних італійських політичних діячів подолати територіальну роздробленість, щоб у найближчому майбутньому зрештою об'єднати свою вітчизну під спільним знаменом *Italia Libera*. Утворення Ломбардо-Венеційського королівства показало, наскільки вказані прагнення були примарними.

У підсумку Австрія стала головним противником єдності та свободи Італії, оскільки забезпечити своє панування вона могла лише за умов збереження повної відстороненості країни від власних союзників. Проголошене королівство не мало автономії, а розвивалось лише в руслі імперської політичної доктрини. Австрійці

були позбавлені соціальної опори серед населення, а їх володарювання базувалось виключно на застосуванні грубої сили. У Ломбардо-Венеції постійно знаходились австрійські війська чисельністю в декілька десятків тисяч солдат, покликані буд-що захищати режим від можливих внутрішніх потрясінь. Уся повнота виконавчої влади належала австрійським губернаторам, що призначалися віденським урядом. Італійці залучались в державний апарат лише в якості рядових чиновників, котрі були зобов'язані беззастережно виконувати волю австрійських можновладців.

Зокрема, в П'ємонті практично всі міністерські пости, вищі дипломатичні посади, середній та найвищий командний склад армії й головні ланки італійських судових інстанцій знову опинилися в руках родового дворянства, котре вже тепер займало майже всі важливі та найбільш оплачувані посади в державі. Переважна більшість наполеонівських офіцерів, а також досвідчених чиновників, які займали при бонапартистському уряді керівні посади, приймалися на держслужбу майже завжди з помітним пониженням у чинах (часто на декілька чинів, тому капітани й лейтенанти були вимушені служити капралами). Схожа ситуація спостерігалась в Турині, Флоренції, Венеції, Понто-Реджіо, Мантуї та багатьох інших містах.

Дії Відня спричинили виникнення реакційної противаги всередині італійських областей. Повсюдно відновлювались (хоча і не завжди повністю) станові привілеї дворянства та духовенства, Святий Престол в особі Пія VII намагався повернути собі колишню владу в духовній та економічній сфері. Зокрема, великий понтифік спромігся повернути втрачені за володарювання Наполеона папські дипломатичні представництва та юридично оформив *il diritto legale del Papa* («легітимне право Папи»), котре стосувалось грошових виплат Святому Престолу за втрачені під час ведення війни шостої антинаполеонівської коаліції церковні землеволодіння.

4. «Неаполітанська дилема» викликала доволі неоднозначні відгуки з боку учасників конгресу. У справі повернення королю Фердинанду IV законного трону Франція виявилась чи не єдиною послідовницею принципу легітимізму. Австрія, в свою чергу, прагнула перешкодити зростанню впливу Франції на півдні Італії, оскільки в майбутньому завдяки дипломатичним відносинам з королем Йоахімом Мюратом бажала мати серйозні важелі впливу в Неаполітанському королівстві.

Втеча Наполеона з Ельби примусила австрійський уряд змінити свої плани, тому посилення Габсбурзької монархії в південному напрямку не відбулося.

Вивчення проблеми дозволяє висловити гіпотезу, що у випадку уникнення Італією територіальної роздробленості, яка власне й спричинила появу Ломбардо-Венеційського королівства на півночі Апеннінського півострова, ця країна просто не зазнала би впливу майбутнього національно-політичного об'єднання, відомого в історіографії як Рісорджименто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

I. Опубліковані джерела

1.1. Дипломатичні документи, мемуари, офіційна і приватна кореспонденція

1. Внешняя политика России XIX и начала XX века: Документы Российского министерства иностранных дел / редкол.: А. Л. Нарочницкий (отв. ред.) и др. Москва: Издательство политической литературы, 1972. Серия I: 1801–1815 гг. Т. VIII: Май 1814 г. – ноябрь 1815 г. 780 с.

2. Мартенс Ф. Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами. Санкт-Петербург: Типография Министерства путей сообщения (А. Бенке), 1876. Т. III: Трактаты с Австрией. 1808–1815. XIV, 550 с.

3. Мартенс Ф. Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами. Санкт-Петербург: Типография Министерства путей сообщения (А. Бенке), 1878. Т. IV: Ч. I: Трактаты с Австрией. 1815–1849. XVIII, 602 с.

4. Мартенс Ф. Собрание трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами. Санкт-Петербург: Типография Министерства путей сообщения (А. Бенке), 1905. Т. XIV: Трактаты с Францией. 1807–1820. XV, 433 с.

5. Angeberg Comte d' [Chodźko L.] Le Congrès de Vienne et les traités de 1815. Précédé et suivi des actes diplomatiques qui s'y rattachent. Paris: Amyot, 1863. Partie 1. CCXVIII, 866 p.

6. Angeberg Comte d' [Chodźko L.] Le Congrès de Vienne et les traités de 1815. Précédé et suivi des actes diplomatiques qui s'y rattachent. Paris: Amyot, 1863. Partie 2. 1964 p.

7. Angeberg Comte d' [Chodźko L.] Recueil des traités, conventions et actes diplomatiques concernant l'Autriche et l'Italie. Paris: Amyot, 1859. XIV, 792 p.

8. British and Foreign State Papers / comp. by L. Hertslet. London: James Ridgway and Sons, 1839. Vol. II: 1814–1815. XXXIV, 1215 p.

9. British Diplomacy, 1813–1815: Select Documents Dealing with the Reconstruction of Europe / ed. by C. K. Webster. London: G. Bell and Sons, 1921. L, 410 p.

10. Memoirs of Prince Metternich, 1773–1815 / ed. by R. Metternich. London: Richard Bentley and Son, 1880. Vol. II. VIII, 617 p.

11. Supplementary dispatches, correspondence and memoranda of Field Marshal A. Wellesley, 1st Duke of Wellington / ed. by his son, the Duke of Wellington. London: John Murray, 1862. Vol. IX: South of France, embassy to Paris, and Congress of Vienna (April, 1814, to March, 1815). 638 p.

12. The Correspondence of Prince Talleyrand and King Louis XVIII during the Congress of Vienna / ed. by M. G. Pallain. New York: Harper and Brothers, 1881. XX, 312 p.

13. Weil M.-H. Les dessous du Congrès de Vienne. D'après les documents originaux des Archives du Ministère Impérial et Royal de l'Intérieur à Vienne. Paris: Librairie Payot et Cie, 1917. T. I: Juin 1814 – 4 janvier 1815. XXIV, 870 p.

14. Weil M.-H. Les dessous du Congrès de Vienne. D'après les documents originaux des Archives du Ministère Impérial et Royal de l'Intérieur à Vienne. Paris: Librairie Payot et Cie, 1917. T. II: 4 janvier – 23 décembre 1815. 782 p.

1.2. Періодична преса

15. Alexandrie, le 2 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 13 mai. № 133. P. 539.

16. Arrezzo, le 21 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 8 janvier. № 8. P. 30.

17. Arrezzo, le 19 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 4 mai. № 124. P. 503.

18. Bologne, le 17 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 8 janvier. № 8. P. 30.

19. Bologne, le 18 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 2 janvier. № 2. P. 7.

20. Bologne, le 28 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 17 janvier. № 17.

P. 66.

21. Borgo San Donino (duché de Parme), le 14 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 26 avril. № 116. P. 472.
22. Cagliari, le 2 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 18 janvier. № 18. P. 69.
23. Des frontières d'Italie, 29 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 11 février. № 42. P. 166.
24. Gênes, le 23 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 11 janvier. № 11. P. 42–43.
25. Gênes, le 28 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 9 janvier. № 9. P. 33.
26. Gênes, le 29 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 12 janvier. № 12. P. 46.
27. Gênes, le 31 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 14 janvier. № 14. P. 54.
28. Gênes, le 5 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 18 janvier. № 18. P. 69.
29. Gênes, le 7 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 21 janvier. № 21. P. 81.
30. Gênes, le 10 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 25 janvier. № 25. P. 98.
31. Gênes, le 11 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 29 janvier. № 29. P. 113.
32. Gênes, le 14 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 27 janvier. № 27. P. 106.
33. Gênes, le 14 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 28 janvier. № 28. P. 110.
34. Gênes, le 21 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 3 février. № 34. P. 133.
35. Gênes, le 24 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 7 février. № 38. P. 150.
36. Gênes, le 18 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 4 mars. № 63. P. 250.
37. Gênes, le 26 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 11 mars. № 70. P. 277.
38. Gênes, le 22 mars. *Le Moniteur Universel*. 1815. 5 avril. № 95. P. 383.
39. Gênes, le 1er avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 15 avril. № 105. P. 427.
40. Gênes, le 5 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 20 avril. № 110. P. 447–448.
41. Gênes, le 8 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 22 avril. № 112. P. 456.
42. Gênes, le 16 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 26 avril. № 116. P. 472.
43. Gênes, le 19 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 2 mai. № 122. P. 495.
44. Gênes, le 29 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 12 mai. № 132. P. 535.
45. Gênes, le 1er mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 17 mai. № 137. P. 555.
46. Gênes, le 10 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 22 mai. № 142. P. 576.
47. Gênes, le 10 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 25 mai. № 145. P. 587.

48. Gênes, le 13 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 26 mai. № 146. P. 591.
49. Gênes, le 22 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 11 juin. № 162. P. 655.
50. Loretta, le 8 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 26 janvier. № 26. P. 102.
51. Lucques, le 20 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 14 janvier. № 14. P. 54.
52. Lucques, le 1er mars. *Le Moniteur Universel*. 1815. 26 mars. № 85. P. 344.
53. Messine, le 22 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 31 mars. № 90. P. 363.
54. Milan, le 19 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 1er janvier. № 1. P. 2.
55. Milan, le 19 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 4 janvier. № 4. P. 13.
56. Milan, le 21 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 3 janvier. № 3. P. 10.
57. Milan, le 25 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 6 janvier. № 6. P. 22.
58. Milan, le 29 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 6 janvier. № 6. P. 22.
59. Milan, le 1er janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 17 janvier. № 17. P. 66.
60. Milan, le 4 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 18 janvier. № 18. P. 69.
61. Milan, le 5 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 22 janvier. № 22. P. 85.
62. Milan, le 13 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 27 janvier. № 27. P. 106.
63. Milan, le 1er février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 13 février. № 44. P. 173.
64. Milan, le 5 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 16 février. № 47. P. 185.
65. Milan, le 24 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 6 mars. № 65. P. 258.
66. Milan, le 22 mars. *Le Moniteur Universel*. 1815. 5 avril. № 95. P. 383.
67. Milan, le 26 mars. *Le Moniteur Universel*. 1815. 14 avril. № 104. P. 423.
68. Milan, le 5 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 17 avril. № 107. P. 435.
69. Milan, le 9 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 22 avril. № 112. P. 456.
70. Milan, le 10 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 26 avril. № 116. P. 471–472.
71. Milan, le 11 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 25 avril. № 115. P. 467.
72. Milan, le 12 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 4 mai. № 124. P. 503.
73. Milan, le 15 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 27 avril. № 117. P. 476.
74. Milan, le 18 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 3 mai. № 123. P. 499.
75. Milan, le 1er mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 11 mai. № 131. P. 531.
76. Milan, le 2 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 13 mai. № 133. P. 539.

77. Milan, le 12 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 26 mai. № 146. P. 591.
78. Milan, le 16 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 30 mai. № 150. P. 607.
79. Milan, le 4 juin. *Le Moniteur Universel*. 1815. 16 juin. № 167. P. 679.
80. Modène, le 19 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 11 mars. № 70. P. 277–278.
81. Naples, le 19 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 9 janvier. № 9. P. 33.
82. Naples, le 2 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 22 janvier. № 22. P. 85.
83. Naples, le 12 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 28 janvier. № 28. P. 110.
84. Naples, le 13 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 4 mars. № 63. P. 250.
85. Naples, le 15 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 6 mars. № 65. P. 258.
86. Naples, le 7 mars. *Le Moniteur Universel*. 1815. 2 avril. № 92. P. 371.
87. Naples, le 4 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 6 mai. № 126. P. 511.
88. Naples, le 25 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 16 juin. № 167. P. 679.
89. Naples, le 2 juin. *Le Moniteur Universel*. 1815. 21 juin. № 172. P. 707.
90. Padoue, le 19 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 4 mai. № 124. P. 503.
91. Palerme, le 1er janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 3 février. № 34. P. 133.
92. Palerme, le 22 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 10 février. № 41. P. 162.
93. Palerme, le 16 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 7 juin. № 158. P. 639.
94. Parme, le 18 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 8 janvier. № 8. P. 30.
95. Parme, le 19 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 4 janvier. № 4. P. 13.
96. Parme, le 9 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 22 janvier. № 22. P. 85.
97. Parme, le 9 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 24 janvier. № 24. P. 94.
98. Parme, le 15 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 28 janvier. № 28. P. 110.
99. Parme, le 15 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 4 mars. № 63. P. 250.
100. Parme, le 14 mars. *Le Moniteur Universel*. 1815. 2 avril. № 92. P. 371.
101. Parme, le 6 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 21 avril. № 111. P. 451–452.
102. Parme, le 15 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 6 mai. № 126. P. 511.
103. Parme, le 9 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 16 mai. № 136. P. 552.
104. Ravenne, le 9 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 26 janvier. № 26. P. 102.

105. Ravenne, le 12 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 2 mars. № 61. P. 241.
106. Rome, le 16 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 1er janvier. № 1. P. 2.
107. Rome, le 18 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 4 janvier. № 4. P. 13.
108. Rome, le 18 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 5 janvier. № 5. P. 17–18.
109. Rome, le 19 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 6 janvier. № 6. P. 21–22.
110. Rome, le 21 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 11 janvier. № 11. P. 42.
111. Rome, le 22 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 13 janvier. № 13. P. 50.
112. Rome, le 25 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 15 janvier. № 15. P. 58.
113. Rome, le 28 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 20 janvier. № 20. P. 77.
114. Rome, le 30 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 17 janvier. № 17. P. 66.
115. Rome, le 1er janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 19 janvier. № 19. P. 74.
116. Rome, le 2 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 18 janvier. № 18. P. 69.
117. Rome, le 3 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 28 janvier. № 28. P. 110.
118. Rome, le 4 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 21 janvier. № 21. P. 81.
119. Rome, le 6 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 24 janvier. № 24. P. 93–94.
120. Rome, le 8 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 27 janvier. № 27. P. 106.
121. Rome, le 15 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 30 janvier. № 30. P. 118.
122. Rome, le 15 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 3 février. № 34. P. 133.
123. Rome, le 22 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 13 février. № 44. P. 173.
124. Rome, le 1er février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 16 février. № 47. P. 185.
125. Rome, le 3 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 18 février. № 49. P. 193.
126. Rome, le 8 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 27 février. № 58. P. 229.

127. Rome, le 9 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 28 février. № 59. P. 233.
128. Rome, le 11 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 3 mars. № 62. P. 245.
129. Rome, le 16 mars. *Le Moniteur Universel*. 1815. 4 avril. № 94. P. 379.
130. Rome, le 18 mars. *Le Moniteur Universel*. 1815. 5 avril. № 95. P. 383.
131. Rome, le 28 mars. *Le Moniteur Universel*. 1815. 14 avril. № 104. P. 423.
132. Rome, le 7 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 22 avril. № 112. P. 456.
133. Rome, le 19 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 7 mai. № 127. P. 515.
134. Rome, le 29 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 16 mai. № 136. P. 551.
135. Tortone, le 8 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 21 janvier. № 21. P. 81.
136. Trieste, le 27 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 13 janvier. № 13. P. 50.
137. Turin, le 24 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 3 janvier. № 3. P. 10.
138. Turin, le 25 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 6 janvier. № 6. P. 21.
139. Turin, le 7 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 21 janvier. № 21. P. 81.
140. Turin, le 14 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 28 janvier. № 28. P. 110.
141. Turin, le 20 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 30 janvier. № 30. P. 118.
142. Turin, le 26 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 7 février. № 38. P. 150.
143. Turin, le 27 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 10 février. № 41. P. 162.
144. Turin, le 13 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 25 avril. № 115. P. 467–468.
145. Turin, le 16 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 22 avril. № 112. P. 456–457.
146. Turin, le 6 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 19 mai. № 139. P. 563.
147. Turin, le 12 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 26 mai. № 146. P. 591.
148. Turin, le 13 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 24 mai. № 144. P. 583.
149. Turin, le 30 mai. *Le Moniteur Universel*. 1815. 11 juin. № 162. P. 655.
150. Venise, le 17 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 2 janvier. № 2. P. 7.
151. Venise, le 19 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 6 janvier. № 6. P. 22.
152. Venise, le 19 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 9 janvier. № 9. P. 33.

153. Venise, le 24 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 13 janvier. № 13. P. 50.
154. Venise, le 29 décembre. *Le Moniteur Universel*. 1815. 17 janvier. № 17. P. 66.
155. Venise, le 4 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 20 janvier. № 20. P. 77.
156. Venise, le 12 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 29 janvier. № 29. P. 113.
157. Venise, le 20 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 6 février. № 37. P. 146.
158. Venise, le 9 février. *Le Moniteur Universel*. 1815. 28 février. № 59. P. 233.
159. Venise, le 21 mars. *Le Moniteur Universel*. 1815. 20 avril. № 110. P. 448.
160. Venise, le 4 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 24 avril. № 114. P. 463.
161. Venise, le 16 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 6 mai. № 126. P. 511.
162. Venise, le 26 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 11 mai. № 131. P. 531.
163. Vérone, le 18 janvier. *Le Moniteur Universel*. 1815. 3 février. № 34. P. 133.
164. Vérone, le 4 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 25 avril. № 115. P. 467.
165. Vérone, le 11 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 26 avril. № 116. P. 472.
166. Vérone, le 30 avril. *Le Moniteur Universel*. 1815. 15 mai. № 135. P. 547.

II. Література

167. Аношина Н.-Т. Ю. Головний акт Віденського конгресу 1815 року як основа міжнародного правопорядку XIX – початку XX століття: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 192 с.
168. Будникова О. Е. Клеменс Меттерних на Венском конгрессе. 1815 г. *Вопросы истории*. 2007. № 6. С. 147–154.
169. Гервинус Г. История девятнадцатого века от времени Венского конгресса / пер. с нем. под ред. М. Антоновича. Санкт-Петербург: Типография О. И. Бакста, 1863. Т. I. IV, 429 с.
170. Гервинус Г. История девятнадцатого века от времени Венского конгресса / пер. с нем. под ред. М. Антоновича. Санкт-Петербург: Типография О. И. Бакста, 1863. Т. II. 624 с.

171. Дебидур А. Дипломатическая история Европы: От Венского до Берлинского конгресса (1814–1878) / пер. с фр., вступ. ст. А. Л. Нарочницкого. Москва: Государственное издательство иностранной литературы, 1947. Т. I: Священный союз. 482 с.

172. Европейская дипломатия и международные процессы эпохи наполеоновских войн / под ред. А. В. Торкунова, М. М. Наринского. Москва: Аспект Пресс, 2012. 256 с.

173. Зак Л. А. Из истории дипломатической борьбы на Венском конгрессе. *Вопросы истории*. 1966. № 3. С. 70–82.

174. Зак Л. А. Монархи против народов: Дипломатическая борьба на развалинах наполеоновской империи. Москва: Международные отношения, 1966. 376 с.

175. История внешней политики России. Первая половина XIX века (От войн России против Наполеона до Парижского мира 1856 г.) / редкол.: О. В. Орлик (отв. ред.) и др. Москва: Международные отношения, 1999. 448 с.

176. История Италии / под ред. К. Ф. Мизиано (отв. ред.) и др. Москва: Наука, 1970. Т. 2. 608 с.

177. Кинг Д. Битва дипломатов, или Вена, 1814 / пер. с англ. И. В. Лобанова. Москва: АСТ: Астрель, 2010. 477 с.

178. Киссинджер Г. Дипломатия / пер. с англ. В. В. Львова. Москва: Ладомир, 1997. 848 с.

179. Китс Дж. История Италии / пер. с англ. Т. М. Котельниковой. Москва: Астрель, 2012. X, 246 с.

180. Котова Е. В. Россия на Венском конгрессе 1814–1815 годов. *Новая и новейшая история*. 2017. № 5. С. 33–52.

181. Кудрявцева Е. П. Венская система международных отношений и ее крушение (1815–1854 годы). *Новая и новейшая история*. 2014. № 4. С. 88–106.

182. Сеньбос Ш. Политическая история современной Европы (1814–1896) / пер. с фр. под ред. А. Трачевского. Санкт-Петербург: Типография Ю. Н. Эрлих, 1901. XVI, 864 стб.

183. Тейлор А. Дж. Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини / пер. з англ. А. Портнов, С. Савченко. Львів: ВНТЛ-Класика, 2002. 268 с.

184. Ціватий В. Віденський конгрес (1814–1815 рр.): інституціональні та політико-дипломатичні здобутки доби раннього Нового часу (погляд із XXI ст.). *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2015. Вип. 26. С. 89–91.

185. Ціватий В. Г. Віденський конгрес (1814–1815 рр.): інституціональний вимір європейського державотворення, зовнішньої політики і дипломатії (міжнародно-правовий аспект). *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2015. Вип. 22. С. 114–123.

186. Ціватий В. Г. Дипломатичні битви на європейській шахівниці доби раннього Нового часу (XVI–XVIII ст.) та Віденський конгрес (1814–1815 рр.): інституціональний фінал. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 44. Т. 2. С. 43–49.

187. Ціватий В. Г. Європейське відлуння і дороговкази Віденського конгресу: інституціональні та політико-дипломатичні витоки Європейського Союзу (теоретико-методологічний аспект). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2016. Вип. 15. С. 162–170.

188. Цьольнер Е. Історія Австрії / пер. з нім. Р. Дубасевич, Х. Назаркевич, А. Онишко, Н. Іваничук. Львів: Літопис, 2001. 712 с.

189. Яковлева Г. В. К вопросу об отношении российского общества к решениям Венского конгресса 1814–1815 гг. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. Сер. 2. 2009. Вып. 2. С. 124–129.

190. Acton H. *The Bourbons of Naples (1734–1825)*. London: Methuen and Co; New York: Barnes and Noble Books, 1974. XVIII, 731 p.

191. Bianchi N. *Storia Documentata della Diplomazia Europea in Italia dall'anno 1814 all'anno 1861*. Torino: Dall'unione tipografico-editrice, 1865. Vol. I: Anni 1814–1820. 468 p.

192. Broers M. The Restoration in Piedmont-Sardinia, 1814–1848: Variations on Reaction. *Napoleon's Legacy: Problems of Government in Restoration Europe* / ed. by D. Laven and L. Riall. Oxford; New York: Berg, 2000. P. 151–164.

193. Dakin D. The Congress of Vienna, 1814–15, and its Antecedents. *Europe's Balance of Power 1815–1848* / ed. by A. Sked. London: The Macmillan Press, 1979. P. 14–33.

194. Davis J. A. Naples and Napoleon: Southern Italy and the European Revolutions (1780–1860). Oxford: Oxford University Press, 2006. VIII, 372 p.

195. Emerson D. E. Metternich and the Political Police: Security and Subversion in the Hapsburg Monarchy (1815–1830). The Hague: Martinus Nijhoff, 1968. IX, 197 p.

196. Ferrero G. The Reconstruction of Europe: Talleyrand and the Congress of Vienna, 1814–1815. New York: G. P. Putnam's Sons, 1941. XVI, 351 p.

197. Goyau G. Un an de politique pontificale: Consalvi au Congrès de Vienne. *Revue des Deux Mondes*. 1906. T. XXXV. No. 1. P. 135–163.

198. Gulick E. V. Europe's Classical Balance of Power: A Case History of the Theory and Practice of One of the Great Concepts of European Statecraft. New York: W. W. Norton and Company, 1967. XVI, 336 p.

199. Hales E. E. Y. Revolution and Papacy, 1769–1846. New York: Doubleday and Company, 1960. 320 p.

200. Jarrett M. The Congress of Vienna and its Legacy: War and Great Power Diplomacy after Napoleon. London; New York: I. B. Tauris, 2013. XXII, 522 p.

201. Johnston R. M. Lord William Bentinck and Murat. *The English Historical Review*. 1904. Vol. XIX. No. 74. P. 263–280.

202. Johnston R. M. The Napoleonic Empire in Southern Italy and the Rise of the Secret Societies. London: Macmillan and Co, 1904. Vol. I. XXIV, 408 p.

203. Johnston R. M. The Napoleonic Empire in Southern Italy and the Rise of the Secret Societies. London: Macmillan and Co, 1904. Vol. II. XII, 232 p.

204. Kissinger H. A. A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812–22. Boston: Houghton Mifflin Company; Cambridge: The Riverside Press, 1957. XII, 354 p.

205. Kissinger H. A. The Congress of Vienna: A Reappraisal. *World Politics*. 1956. Vol. 8. No. 2. P. 264–280.

206. Kraehe E. E. Metternich's German Policy. Princeton: Princeton University Press, 1983. Vol. II: The Congress of Vienna, 1814–1815. XV, 443 p.

207. Laven D. Austria's Italian Policy Reconsidered: Revolution and Reform in Restoration Italy. *Modern Italy*. 1997. Vol. 1. No. 3. P. 3–33.

208. Laven D. Law and Order in Habsburg Venetia 1814–1835. *The Historical Journal*. 1996. Vol. 39. No. 2. P. 383–403.

209. Meriggi M. State and Society in Post-Napoleonic Italy. *Napoleon's Legacy: Problems of Government in Restoration Europe* / ed. by D. Laven and L. Riall. Oxford; New York: Berg, 2000. P. 49–63.

210. Nicolson H. The Congress of Vienna: A study in Allied Unity, 1812–1822. New York: The Viking Press, 1964. IX, 312 p.

211. Rath R. J. The Habsburgs and the Great Depression in Lombardy-Venetia, 1814–18. *The Journal of Modern History*. 1941. Vol. XIII. No. 3. P. 305–320.

212. Rath R. J. The Provisional Austrian Regime in Lombardy-Venetia, 1814–1815. Austin: University of Texas Press, 1969. XIV, 412 p.

213. Reinerman A. J. Metternich, Alexander I, and the Russian Challenge in Italy, 1815–20. *The Journal of Modern History*. 1974. Vol. 46. No. 2. P. 262–276.

214. Sked A. The Metternich System, 1815–48. *Europe's Balance of Power 1815–1848* / ed. by A. Sked. London: The Macmillan Press, 1979. P. 98–121.

215. Vick B. E. The Congress of Vienna: Power and Politics after Napoleon. Cambridge; London: Harvard University Press, 2014. 436 p.

216. Webster C. K. The Congress of Vienna, 1814–1815. London: Oxford University Press, 1918. XII, 174 p.

217. Webster C. K. The Foreign Policy of Castlereagh, 1812–1815: Britain and the Reconstruction of Europe. London: G. Bell and Sons, 1931. XVI, 589 p.

218. Webster C. K. The Foreign Policy of Castlereagh, 1815–1822: Britain and the European Alliance. London: G. Bell and Sons, 1925. XIV, 598 p.

219. Weil M.-H. Joachim Murat, roi de Naples. La dernière année de règne (mai 1814 – mai 1815). Paris: Albert Fontemoing, 1909. T. 2. 684 p.

220. Zamoyski A. Rites of Peace: The Fall of Napoleon and the Congress of Vienna. New York: HarperCollins Publishers, 2007. XVIII, 634 p.